

УДК 657:65

Мартинюк М.А.
аспірант

Ужгородського національного університету

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ ЯК СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті розглядається методика поетапної організації аналізу балансу підприємства з метою визначення вірогідності його банкрутства та розробки антикризових заходів у системі управління фінансами підприємства. Розглянуто принципи побудови аналітичного балансу та групування показників для цілей фінансового аналізу на підприємстві.

Ключові слова: баланс, агрегований баланс, аналіз фінансової стійкості, ліквідність, рентабельність, антикризове управління.

Мартинюк М.А. МЕТОДИКА АНАЛИЗА БУХГАЛТЕРСКОГО БАЛАНСА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье рассматривается методика поэтапной организации анализа баланса предприятия с целью определения вероятности его банкротства и разработку антикризисных мер в системе управления финансами предприятия. Рассмотрены принципы построения аналитического баланса и группировка показателей для целей финансового анализа на предприятии.

Ключевые слова: баланс, агрегированный баланс, анализ финансовой устойчивости, ликвидность, рентабельность, антикризисное управление.

Martyniuk M.A. METHOD OF ANALYSIS AS A COMPONENT BALANCE SHEET OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN THE ENTERPRISE

In the article the method of gradual balance sheet of the analysis is observed and the probability of bankruptcy and its development of anti-crisis measures in the financial management system of the company are determined. Principles of construction of an analytical balance and grouping of indicators for the purposes of the financial analysis of the company are overviewed.

Keywords: balance, aggregate balance sheet analysis of financial stability, liquidity, profitability, crisis management.

Постановка проблеми. Процес управління фінансовими і матеріальними потоками підприємства в складних умовах сучасної ринкової економіки вимагає створення гнучкої системи прийняття рішень. Основою такої системи є комплексна оцінка фінансового стану на основі балансу, що визначає його рівень, дозволяє дослідити динаміку комплексних показників, порівняти їх з аналогічними показниками інших підприємств і розробити заходи з поліпшення фінансового стану.

Проблема розробки заходів комплексної оцінки фінансового стану на основі балансу, спрямованої на врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на здійснення фінансово-господарської діяльності на основі дослідження показників балансу, є найбільш складною при адаптації підприємства до ринкових умов.

У процесі дослідження використані такі методи: логічний аналіз для вивчення існуючих у теорії та на практиці методів аналізу балансу; порівняльний і дедуктивний аналіз – для порівняння показників фінансового стану і виявлення індикаторів причин незадовільного фінансового стану об'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми методики складання балансу, його форми та змісту розроблялися в роботах багатьох вчених, таких як В.Д. Белов, Р.Я. Вейцман, М.С. Лунський, О.П. Рудановський, І.П. Руссіян, І.Ф. Шер. Ці дослідники розглядали баланс як головну основу бухгалтерського обліку.

Теоретичні доробки щодо проблем балансу як частини методу бухгалтерського обліку велися низкою українських вчених, серед яких, зокрема, Л.В. Чижевська, Й.Я. Даньків, В.В. Сопко, Ф.Ф. Бутинець, В.П. Солдатов, Ю.А. Кузьмінський, О.А. Дубінін, М.Я. Остап'юк, М.В. Кужельний. Не залишилася значена проблематика і за поза увагою російських вчених: Н.О. Сергеевої, Бреславцевої, В.А. Кузьменко, Я.В. Соколова та інших.

Низка науковців розглядали особливості аналізу балансу в комплексі методики досліджень фінансового стану підприємства. Зокрема, визначення сутності фінансової стійкості підприємства та факторів, які впливають на неї, досліджено у роботах Л.В. Донцової, Д.Б. Базаржанова, Н.А. Нікіфорової.

Дослідженням сутності та складових поняття фінансової стійкості займалися Ю.С. Цал-Цалко, В.І. Танін, Л.А. Лахтіонова, Т.Ф. Азаренков, В.В. Бочаров, Т.Т. Хмеленко, З.Ф. Петряєва. Пошуком та розробкою найбільш ефективних методик визначення фінансового стану підприємства свої праці присвятили Р.С. Сайфулін і А.Д. Шеремет. Вивченням та розробкою більш досконалої методики аналізу фінансової стійкості у контексті визначення вірогідності банкрутства підприємства присвячені наукові пошуки В.О. Мец, В.І. Стражева, Є.В. Мних, Г.В. Савицької, О.М. Галенко.

Не дивлячись на вказані праці, в більшості наукових доробків питання аналізу балансу та визначення фінансової стійкості підприємства досліджується окремо, в результаті чого важко максимально об'єктивно оцінити реальний фінансовий стан підприємства, а проведення діагностики вірогідності банкрутства потребує окремих розрахунків.

Постановка завдання. Нині економічні проблеми в державі та складні умови господарювання, на жаль, стають причиною погіршення фінансового стану і часто навіть банкрутства підприємств. Для того щоб вижити, сучасні підприємства повинні гнучко пристосовуватися до поточних ринкових умов, чутливо реагувати на будь-які зміни на ринку і постійно перебувати у пошуку більш ефективних методів управління підприємством.

Принципово нові методи оцінки фінансового стану підприємства сприяють більшої ефективності антикризових заходів і дають можливість приймати більш ефективні та виважені управлінські рішення. Одне із головних місць у розробленні антикризових

заходів займають розрахунки фінансового аналізу, в якому найбільш важливою є оцінка та аналіз показників балансу підприємства. Саме тому є нагальною потреба у дослідженні діючих методик аналізу балансу, удосконалення їх з метою розробки антикризових заходів та попередження банкрутства підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський баланс – це джерело оперативної інформації про фінансовий стан підприємства і його аналіз можна проводити або по загальному бухгалтерському балансу або спеціальному аналітичному агрегованому балансу.

Рис. 1. Поетапне планування аналізу балансу підприємства

Джерело: побудовано автором

норму балансу. Для того, щоб більш об'єктивно оцінити ліквідність статей балансу, його аналіз варто поділити на декілька етапів. У першу чергу в процесі дослідження динаміки статей балансу визначаються найбільш значущі групи статей, а отримані результати порівнюються із динамікою виручки від продажу (реалізації) товарів (послуг) [9, с. 36].

Для ефективної оцінки фінансового стану підприємства аналіз балансу доцільно розділити на такі етапи (рис. 1).

У процесі аналізу бухгалтерської звітності досліджуються усі її форми, включаючи примітки, пояснювальну записку та загальний аудиторський висновок.

Основна мета аналізу бухгалтерського чи аналітичного балансу – це виявити «слабкі» статті і простежити їх динаміку. Наявність «вузьких» місць буде свідчити в першу чергу про неефективну роботу підприємства у досліджуваному періоді і про поганий фінансовий стан, який утворився в результаті незадовільної роботи. Про наявність вказаних проблем будуть свідчити кредиторська заборгованість, прострочені позики, непокриті збитки і т.д.) [10, с. 134].

Зазначені проблеми вказують на наявність серйозних недоліків у роботі підприємства, які у разі повторення протягом декількох звітних періодів можуть сильно погіршити фінансовий стан підприємства. Про помилки в управлінні підприємством можуть свідчити штрафи, стягнені з підприємства, неустойки, пені, прострочена дебіторська заборгованість, негативний грошовий стан та заборгованість, списана на фінансовий результат.

Як вже зазначалося, аналізувати статті можна по загальному бухгалтерському або по спеціальному агрегованому балансу. Для більшої ефективності аналізу агрегований баланс рекомендується структурувати таким чином (табл. 1) [8, с. 502].

Рядки структуровані таким чином, щоб більш ефективно оцінити групи статей, але агрегований баланс побудований на балансі активів та пасивів.

Таблиця 1

Приклад побудови аналітичного агрегованого балансу ПАТ «СВЕМОН-ЗАХІД» станом на 2013 рік (за новою формою балансу [1])

	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення абсолютне	Відхилення відносне, %
Активи				
1. Гроші та їх еквіваленти + Поточні фінансові інвестиції (код рядка 1165 + 1160)	24	13	-11	-45,8
2. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги + Інша поточна дебіторська заборгованість (код рядка 1125 + 1155)	1552	2113	561	36,15
3. Запаси та витрати майбутніх періодів (код рядка 1100 + 1170)	2693	4729	2036	75,6
Всього оборотних засобів (рядок 1195)	26193	28728	2535	9,7
4. Необоротні активи + необоротні активи утримувані для продажу та групи вибуття (1095 + 1200)	10293	9147	-1146	-11,13
Всього активів (код рядка 1300)	36486	37875	1389	3,8
Пасиви				
1. Поточні зобов'язання і забезпечення + Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (код рядка 1695 + 1700)	6377	8706	2329	36,5
2. Короткострокові кредити банків (1600)	0	98	-98	-
3. Всього поточні зобов'язання (код рядка з 1600 по 1630)	5544	5165	-379	-6,8
4. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (підсумок 1595)	278	229	-48	-17,63
5. Власний капітал (підсумок 1495)	29831	28940	-891	-2,98
Всього пасивів (код рядка 1900)	36486	37875	1389	3,81

На першому етапі дослідження показників вивчаються структура та динаміка балансу. У процесі аналізу зіставляються та розраховуються темпи росту найбільш важливих груп статей балансу, отримані результати розрахунків порівнюються із динамікою доходу від продаж. На цьому етапі доцільно провести вертикальний аналіз статей балансу, в процесі якого необхідно виявити структурне зростання та питому вагу груп статей активу та пасиву балансу підприємства.

Баланс буде вважатися «здоровим», якщо він відповідає низці таких критеріїв:

- грошові кошти та їх еквіваленти зростають у кінці періоду по відношенню до початку звітного періоду, швидкість їх зростання більша, ніж рівень інфляції, але не більше, ніж темпи зростання виручки;
- оборотні активи демонструють позитивну динаміку зростання у рівних умовах по відношенню до темпів зростання необоротних активів та поточних зобов'язань;
- обсяг та динаміка зростання довгострокових джерел фінансування (довгострокового позикового та власного капіталу) вище відповідних показників по необоротним активам;
- частина власного капіталу в грошових коштах балансу не повинна перевищувати показник 50%;
- кредиторська та дебіторська заборгованість повинна відповідати за обсягом одна одній;
- позитивним показником також є відсутність у балансі непокритих збитків [7, с. 88].

Аналізуючи зазначені показники, необхідно пам'ятати, що, якщо протягом звітного періоду відбулися зміни у методології обліку на підприємстві, в податковому законодавстві, а також вносилися корективи до облікової політики підприємства. Це обов'язково враховувати при дослідженні балансу.

Показники фінансової стійкості існують двох типів: абсолютні та відносні. Абсолютні показники характеризуються наявністю чистих активів, а також наявністю чистого оборотного капіталу та власних оборотних коштів. Відносні показники – це позитивні коефіцієнти фінансової структури капіталу [5, с. 127].

Головні показники, які використовуються у процесі аналізу фінансової стійкості, можуть бути представлені таким чином (рис. 2).

Рис. 2. Система показників для цілей аналізу фінансової стійкості підприємства

Джерело: побудовано автором

Динаміка власного оборотного капіталу свідчить про те, наскільки підприємство забезпечено власними коштами. Рівень чистого оборотного капіталу розраховується як різниця між оборотними активами підприємства та короткостроковими зобов'язаннями.

Необхідно зазначити, що якщо чистий оборотний капітал перевищує оптимальний рівень, то це свідчить про неефективну управлінську політику щодо використання ресурсів на підприємстві. Недостатність чистого оборотного капіталу свідчить про те, що підприємство не має можливості вчасно погасити короткострокові зобов'язання, що в майбутньому стає загрозою банкрутства.

Забезпеченість чистими активами вказує на платоспроможність підприємства щодо виконання власних зобов'язань. Сума чистих активів розраховується за даними балансу за звітний період і дозволяє прослідкувати за динамікою розвитку підприємства.

Коефіцієнт фінансової незалежності або автономії – це показник частки вкладень у власний капітал із загальних вкладень підприємства, який розраховується відношенням власного капіталу до підсумку балансу. Цей показник свідчить про рівень незалежності підприємства від зовнішніх фінансових джерел. Значення повинно бути вище 0,5.

Коефіцієнт фінансової залежності – це показник зворотний показнику фінансової автономії. Його нормативне значення – більше 2. Якщо показник має тенденцію до зменшення, це вважається позитивним явищем [9, с. 39-40].

Забезпеченість власними засобами вираховується як співвідношення власних оборотних засобів до вартості запасів підприємства. Норма – більше 0,1, яка свідчить про забезпеченість власними оборотними засобами, необхідними для фінансової стійкості підприємства.

Показник маневреності – це співвідношення власних оборотних засобів до загального капіталу. Рівень норми – більше 0,5, який вказує на те, яка частка власних засобів вкладається у найбільш динамічні активи.

На наступній стадії аналізу балансу вивчається ліквідність статей балансу та платоспроможність підприємства. Ліквідність передбачає наявність оборотних засобів для покриття короткострокових зобов'язань. Ліквідність – найбільш критичний показник платоспроможності підприємства. Методи аналізу ліквідності можуть бути різними, у розрахунок коефіцієнтів беруться групи оборотних активів, які характеризуються різним ступенем ліквідності.

Аналіз ліквідності балансу дає досить повне уявлення про фінансовий стан підприємства з точки зору можливостей своєчасного здійснення ним розрахунків.

Аналіз ліквідності балансу здійснюється шляхом порівняння засобів по активу, що згруповані за ступенем їх ліквідності і розміщені в порядку зменшення ліквідності, з зобов'язаннями по пасиву, що згруповані за термінам їх погашення і розташовані в порядку зростання термінів.

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти підсумки наведених груп по активу і пасиву.

Сучасний фінансовий аналіз в Україні має деякі відмінності від аналізу фінансово-господарської діяльності за кордоном. Це зумовлено тим, що формування ринкових відносин в Україні, на відміну від країн Заходу, розпочалося значно пізніше. В Україні на сучасному етапі відбулася трансформація системи бухгалтерського обліку, що призвело до необхідності аналізу об'єктивності та доцільності показників за

сучасних умов. Тобто виникла необхідність в перегляді методики обчислення показників фінансового стану підприємства. З вищевикладеного виходить, що використання кожного з наведених показників для аналізу фінансової стійкості підприємств України буде некоректним. Це пов'язано з тим, що економіка зараз перебуває у стадії розвитку і становлення, економічні умови у нас інші, і кожна галузь має свої особливості.

Далі доцільно проводити аналіз стану активів підприємства. На основі даних балансу проводиться дослідження складу, структури та ефективності використання оборотних та необоротних активів. Стан активів характеризують рентабельність та оборотність активів. Для більш об'єктивного аналізу необоротних активів доцільно включати аналіз стану та використання основних засобів.

Аналіз ділової активності підприємства проводиться за рівнем ефективності використання ресурсів (фондовіддача, рентабельність, продуктивність праці, тощо). Найбільш вагомими – коефіцієнти оборотності капіталу та активів [10, с. 145].

Заключний етап аналізу балансу – діагностика фінансового стану підприємства. Найчастіше фінансовий стан визначається методом оцінки можливості відновлення платоспроможності та використання дискримінаційних математичних моделей вірогідності банкрутства. Для цього розраховуються коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт забезпеченості оборотними засобами.

При виявленні негативних тенденцій у показниках балансу та отриманні критичних значень при побудованні моделей вірогідності банкрутства, підприємство повинно оперативно реагувати та розробляти арсенал антикризових заходів для покращання фінансового стану підприємства. Регулярний аналіз балансу та розробка антикризових рекомендацій повинні проводитися у комплексі.

Для суттєвого покращання фінансового стану пропонується низка фінансово-економічних інструментів, які здатні оперативно впливати на покращання фінансових показників підприємства. Такими інструментами є:

- скорочення витрат виробництва;
- жорсткий контроль за усіма видами витрат за центрами відповідальності;
- оптимізація податкової бази;
- інкасація дебіторської заборгованості;
- оптимізація руху грошових потоків;
- впровадження принципово нових форм розрахунків з контрагентами.

Список антикризових інструментів є, зрозуміло, далеко не вичерпним, адже кожне підприємство розробляє антикризові заходи, виходячи із власних показників балансу та іншої звітності [4, с. 259].

Моделі виходу із кризового становища підприємства можуть включати такі кроки:

1. Побудовання моделі вірогідності банкрутства дає можливість дати підґрунтя для розробки рекомендацій подальшої роботи підприємства.
2. Постанова дерева цілей та завдань антикризового управління, головною метою повинна стати фінансова стабілізація.
3. Визначення центрів відповідальності за впровадження антикризових процедур.
4. Виявлення часового потенціалу. Тобто визначення часу, який є у підприємства до порушення процесу банкрутства.

5. Аналіз існуючих ресурсів підприємства та залучення нових ресурсів для впровадження антикризових заходів.

6. Розробка програми антикризових заходів та її реалізація і контроль.

7. Створення системи профілактичних заходів, які будуть запобігати появі нової фінансової кризи на підприємстві.

Ці кроки допоможуть підприємству подолати кризові явища, але доцільним завжди є створення цілісної системи всередині підприємства, яка буде поєднувати в собі аналітичні функції та на основі дослідження даних звітності підприємства розробляти антикризові заходи, які будуть запобігати появі кризових явищ у роботі підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Головною складовою антикризового управління підприємством з метою запобігання його банкрутства є ґрунтовний аналіз показників балансу у звітному періоді. Аналіз балансу доцільно проводити поетапно, групуючи показники таким чином, щоб найбільш об'єктивно визначити вірогідність банкрутства підприємства. Аналіз отриманих показників та коефіцієнтів дозволяє оцінити результативність роботи підприємства протягом певного циклу та побудувати модель вірогідності банкрутства, яка дозволить розробити низку антикризових заходів для покращання фінансового стану підприємства.

Конструктивний підхід для оздоровлення підприємства передбачає комплексну взаємодію аналітичного та стратегічного підрозділів, які повинні оперативно розробляти антикризові заходи з урахуванням результатів аналізу балансу.

Таким чином, щоб система антикризового управління була ефективною та дієвою, система аналізу показників балансу потребує ретельного опрацювання теоретичних положень та структурних елементів її методології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>.
2. Галенко О.М. Зміст та поняття аналізу фінансового стану при банкрутстві та санації / О.М. Галенко, Г.В. Булкот // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 7. – С. 57-60.
3. Галенко О.М. Аналіз та класифікація факторів, які впливають на зміну фінансового стану підприємства / О.М. Галенко // Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні. Тези Міжнародної наукової конференції 16-17 березня 2006 р. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 54-59.
4. Гаркуша Н.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті / Гаркуша Н.М., Цуканова О.В., Горшанська О.О. – К.: Знання, 2011. – 582 с.
5. Данілов О.Д., Паєнко Т.В. Фінанси підприємств у запитанні і відповідях. – К.: ЦУЛ, 2011. – 256 с.
6. Данильчук І.В. Сутність фінансового стану підприємства та пошук управлінських рішень щодо забезпечення його ефективності // Економічний вісник університету: збірник наукових праць. – 2011. – № 17/2. – С. 105-108.
7. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 227 с.
8. Садовська І.Б. Бухгалтерський облік / І.Б. Садовська, Т.В. Божидарник, К.С. Нагірська. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 688 с.
9. Тігова Т.М., Селіверстова Л.С., Процюк Т.Б. Аналіз фінансової звітності. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 268 с.
10. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент. – К.: Знання, 2006. – 439 с.